

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN: 2564 - 7903 • Yıl / Year: ilkbahar / Spring 2019 • Sayı / Issue: 3

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2 - İlkbahar / Spring 2019 - Sayı / Issue: 3

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

ÇİN KAYNAKLARINA GÖRE ÇİN'DEKİ TARİHİ CAMİLER HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA*

Wu Maerjiang*

Geliş Tarihi : 08 Şubat 2019
Kabul Tarihi : 13 Nisan 2019

Öz

Çin'deki Müslüman toplumunda camiın fonksiyonları çok geniş olup toplumsal rolü de çok büyüktür. Bu bağlamda camiler, hem Müslümanların vücudunu temizleyip dinî faaliyetlerini yürüttüğü hamam, dinî eğitim için kullanıp dinî bilimleri yayan medrese, din adamı yetiştiren okul, hem de Müslüman toplumun siyasi, iktisadi, kültürel yaşam ve kamu yararı için kullanılan merkezdir.

Çin'deki camiler mimari açıdan ikiye ayrılır: Birincisi, kubbesi olan Arap mimarisine göre yapılan camiler; ikincisi ise, Çin'in saray mimarisi stilinde yapılmış camilerdir. Çin'deki Müslümanlar cami inşa etme işinde oldukça faaldirler. Bir gelenek şeklinde binlerce senedir devam ettirmektedir. Bunun en büyük sebebi, Çinli Müslümanların dinî hayatında, cemaatin bir yere toplandığı mekânların son derece önemli olmasıdır. Rivayetlere göre, Çin'deki en eski cami Tang hânedanı döneminde inşa edilen Guangdong şehrindeki 'Hz. Muhammed'i Anma Camii' manasına gelen Huayşengsi Camii'dir.

Anahtar Kelimeler: Çin'deki Tarihi Camiler, Çin Müslümanları, Çingcensi, Çin Mimarîsi, Arap Mimarîsi.

ACCORDING TO CHINESE SOURCES HISTORICAL MOSQUES IN CHINA

Abstract

The function and the social role of the mosques have been very significant within the Muslim society in China from as early as Tang dynasty to present. It is not only the bath where Muslims clean their bodies and carry out their religious activities; it is also the school that educates religious scholars and training religious personals by using them for religious education such as *madrasa*; as also being used for political, economic, cultural, life and social benefit of the Muslim community.

The styles of mosques in China is divided into two architectural structures: First, the mosques built as according to the Arab architectural style with dome; the second one is the mosques in the Chinese imperial palace architectural style. Muslims in China have been very active in building mosques. This tradition has been continued for thousands of years. The most important reason for this, is that in the religious life of Chinese Muslims, the Mosque where the community can be gathered together is very important. According to historical records, 'Huai shengsi' (Prophet Muhammad Memorial Mosque) the oldest mosque in China, it was built in Tang dynasty (618-907) in the city of Guangdong.

Key Words: Historical Mosques in China, Muslim in China, *Chingzhensi*, China's Traditional Architectural Style, Arabs Architectural Style.

Giriş

İslâm dini, Tang (Tangçao) (618-907), Beş (Vuday) (907-960), Song (960-1271), Yuan (960-1271), Ming (1368-1644) ve Çing (1644-1911) hânedanları dönemlerinde yani bin senelik

* Bu makale; Marmara Üniversitesi, SBE, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı, 2018 yılında tamamlanan "Çin Kaynaklarına Göre, Mançu (Çing) Hanedanı Döneminde (1644-1911), Çin'de İslâmiyet" adlı Doktora Tez'inden üretilmiştir.

* Dr. Araştırmacı. İSAM. otohti@yahoo.com. Orcid Id: 0000-0001-6037-5777.

Bu çalışma "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve çalışmanın intihal içermediği tespit edilmiştir.

Atf: Wu, Maerjiang. "Çin Kaynaklarına Göre, Çin'deki Tarihi Camiiler Hakkında Araştırma". Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi / 3 (Nisan 2019): 47-67.

sure içinde yayılarak ve gelişerek Çin'deki beş büyük dinden biri haline gelmiştir. Çin hükümetinin resmi kayıtlarına göre ülkede 20 milyondan fazla Müslüman vardır. Fakat bu sayının gayri resmi olarak 50 milyondan fazla olduğu söylenmektedir. İslâm dininin Çin'in değişik tarihi dönemlerinde farklı adları olmasına rağmen, 1956 yılında Çin Halk Cumhuriyeti tarafından resmi olarak "Yisilanciao" diye adlandırılmıştır.

"Çingcensi"¹ yani cami, mescit, Çin'deki Müslüman toplumunun en önemli ve esas olan "ciaofang" yani dini faaliyet yeridir. Çin'de mescit ya da camiye, "ibadet yeri" manasında Arapça telaffuzuna uygun olarak "maysicide" denilir. Ancak Çin tarihinde mescit ya da camiler değişik isimlerle adlandırılmışlardır. Camiler, Meselâ Tang hânedanı döneminde cami "litang" yani "salon", Song hânedanı döneminde "libaytang" yani "namaz salonu", Yüan hânedanı dönemindeyse "libaysı" yani "namaz tapınağı" olarak isimlendirmiştir. Ming hânedanının orta dönemine geldiğinde cami için ortak olarak "çingcensi" yani "temiz ve Hak'ın tapınağı" kelimesi kullanılmıştır.² Bugüne kadar Çin'in kuzeybatı bölgesindeki Huyzu (Huy milleti), Dongşiangzu (Dongşiang milleti), Bao'anzu (Bao'an milleti), Salazu (Salar milleti) gibi Müslüman topluluklar önceden yaygın olan "mescid" (maysicide) ve "cemaat" (cemaerti) isimlerini de kullanmışlardır.

"Çingcen"³ kelimesi Çince'de birçok anlam ifade eder. Fakat Ming ve Çing hânedanları dönemindeki Müslüman bilim adamları bu kelimeyi Allah'ın temiz, yer mekân sınırı, başlangıcı ve sonu olmadığı manasında olan "çing" kelimesi ile Allah'ın tek bir gerçek olduğu, sonsuza kadar yaşayacağını ve hiçbir benzeri olmadığını ifade eden "cen" kelimesinden meydana geldiğini vurgularlar. Bu dönemden itibaren, Çin'deki Müslümanlar İslâm dinini "çingcenciao"⁴ yani "temiz ve Hak din", mâbedi ise "çingcensi" şeklinde adlandırmışlardır.

Çinli Müslümanlar günlük beş vakit namazı, cuma namazı, sene içindeki Ramazan ve Kurban bayram namazları ile birlikte mevlit kandili gibi merasimleri de camide cemaatle birlikte eda ederler.⁵ Yine hoca veya imamlar camide molla ve talebeler için ders ve cemaat için vaaz verirken, düğün, cenaze, kurban ve adak gibi faaliyetleri de uygun olan camilerde düzenlerler. Savaş yıllarındaysa camiler Çinli Müslümanların düşmana karşı savaşması için önemli bir saklanma mekânı olarak rol oynamıştır.⁶

Çin'deki Müslümanların Camii mimari açıdan ikiye ayrılır: Birincisi, kubbesi olan Arap mimarisine göre yapılan camiler; ikincisi ise, Çin'in saray mimari stilineki camilerdir. Çin'deki Müslümanlar camiin temiz, sakin, basit ve zarif olmasına gayret eder. Cami avlusunun duvarları türlü çiçek motifleriyle süslenir. Camiin giriş kapısında Çin'in antik yazı hatlarıyla Kur'ân-ı Kerim âyetleri kabartmalı olarak yazılır. Ayrıca Arapça plakalar, desenler ve resimlerle süslenir. Çok kutsal sessiz sakin, muhteşem mekânlardır.⁷

Çin'deki camiler genellikle doğu-batı yönünde inşa edilir. Camiler genellikle namaz salonu, gözlem evi, minare ve medreseden oluşur. Eğitim dershaneleri camiin en önemli

¹ Luo Vanşou, "Çingcensi [Cami]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 453-454.

² Guy Yaping, "Çianşi Çingcensi düy Musilin Huyzu Fengsu Şiguan de Guyfan Zuoyong [Caminin Huy Müslüman Toplumunun Örf Adetlerine Göre Normatif Rolü Üzerinde Analiz]", *Yunnan Şehuyucuyi Şüeyüan Şüebao [Yunnan Sosyalizm Enstitüsü Dergisi]*, 4 (2012), 39.

³ Luo Vanşou, "Çingcenciao [Temiz ve Hak Din]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 452.

⁴ Luo Vanşou, "Çingcenciao", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 452.

⁵ Guy Yaping, "Çianşi Çingcensi düy Musilin Huyzu Fengsu Şiguan de Guyfan Zuoyong", 39-42.

⁶ Luo Vanşou, "Çingcensi", 453-454.

⁷ Feng Cinyuan, "Congguo Çingcensi Ciancu Fengge Şangşi [Çin Camii Mimari Stiline Değerlendirilmesi]", *Yisilanciao [İslam Dini]*, (Pekin, 1997), 17-36. Feng Cinyuan, "Architectural Styles of Mosques in China: Analysis and Comments", *Islam: Religious Studies in Contemporary China Collection*, (Leiden, 2017), 17-30.

binaları olup ön, orta ve arka olarak üç bölüme ayrılırlar. Namaz salonu ve nişi kıbleye yönelik olarak namazın yönünü gösterir. Nişin sağ tarafında hutbe için Çin üslûbunda yapılan minber yerleştirilir. Herhangi bir Müslümanın camiye girmeden önce abdest alması ve ayakkabılarını çıkarması gerekir. Gayrimüslimlerin ise camiye girmesi yasaktır.⁸

Çin'deki camilerde kendine göre bir düzen ve sistem vardır. Erken dönemlerde, "Sanciao" denilen "üçlü yönetim" sistemi uygulanıyordu. Birincisi, "Cangciao" yani dini tebliğ eden, namaz kıldıran, cemaati dini meselelerde yönlendiren imam; ikincisi, *Ahong* yani hocaya yardımcı olarak eğitim işlerini yürüten, özellikle eğitime odaklanan hoca; üçüncüsü ise, "Şianglao" yani camiin günlük işleriyle ilgilenen önderdir.⁹

Tarihî Camiler

Çin'deki meşhur tarihî camiler esas olarak, Tang hânedanı döneminde yapıldığı bilinen, Guangcou bölgesindeki Huayşengsi yani mâna olarak Hz. Muhammed'i Anma Camii, Pekin'de 996 yılında yapılan Niucie Libaysi yani Sığır Sokağı Camii, tahminen 1131 ile 1162 yılları arasında yapıldığı bilinen, Çuancou Çingcensi yani Çuancou Camii, 1263 yılında inşa edildiği bilinen Hangcou bölgesindeki Fenghuangsi yani Anka Kuşu Camii, 1257 yılında yapıldığı bilinen, Yangcousi yani Yangcou Camii, 1447 yılında yapılan Pekin Dongsi Çingcensi yani Pekin Dongsi Camii, Kayfeng bölgesindeki Dongdasi yani Doğu Ulu Camii, Cining Dasi yani Cining Camii, Sangcou Dasi yani Sangcou Camii, Çin'de küçük Mekke diye bilinen Linşia bölgesindeki Nanguan Dasi yani Güney Kapı Camii, Şining şehrindeki Dongguansi yani Doğu Kapı Camii Çin'in eski başkenti Şi'an şehrindeki Huacuesi yani Huacüe Camii, Ningsia Huy Milleti Özerk Bölgesi'ndeki Nanguan Dasi yani Güney Kapı Camii şeklinde sıralanabilir.¹⁰

1. Hz. Muhammed'i Anma Camii (Huayşengsi)

Huayşengsi (Hz. Muhammed'i Anma Camii),¹¹ Çin'in Guangcou şehrindeki Guangta caddesine bulunmaktadır ve Çin'in güneydoğusundaki Pasifik kıyısındaki dört büyük camiden biridir. Camiinin salon kirişlerinde "Tang Hânedanı Kral Cenguan 627 yılında inşa edilmiştir" şeklinde bir kitabe bulunmaktadır. Ming hânedanı döneminde 1467 yılında ve Çing hânedanı döneminde 1695 yılında yeniden düzenlenmiştir. Bütün cami ön kapı, ikinci kapı, köşk, dehliz, su odası, büyük salon, ışık kulesi gibi unsurlardan müteşekkildir.¹²

Çin'deki Müslüman toplumundaki yaygın olan rivayetlere göre, Hz. Muhammed'i Anma Camii Tang hânedanı döneminde Çin'e gelen Arap Müslüman sahâbe "Vangesi" (Sa'd b. Ebû Vakkas) (ö. 55/675) rehberliğinde, Guangcou şehrinde gurbette yaşayan Müslüman tüccarların para bağışıyla inşa edilmiştir. IX. yüzyılın ortalarında Çin'e gelen Arap seyyah Süleyman el-Tâcir'in (Sulayman Tacier), *Sulayman Dong Youci* (Süleyman'ın Doğu Asya seyahati) adlı eserinde *Huayşengsi* (Hz. Muhammed'i Anma Camii) ve Guangcou şehrinde yaşayan gurbetçi Müslümanların yaşamıyla ilgili bilgi verilmiştir.

⁸ Luo Vanşou, "Çingcensi", 453-454.

⁹ Guy Yaping, "Çianşi Çingcensi düy Musilin Huyzu Fengsu Şiguan de Guyfan Zuoyong", 38-39.

¹⁰ Liu Ciping, *Congguo Yisilanciao Ciancu* [Çin'deki İslami Mimarlar], (Ürümçi, 1985), 50.

¹¹ Yang Keli, "Huayşengsi [Hz. Muhammed'i Anma Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 230-231.

¹² Marshall Broomhall, *Islam in China: A Neglected Problem* (London: Morgan and Scott, 1910), 109. Cang Cihua, *Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe* [Çin'deki İslâm Kültürü Hakkında Ana Hatlar], (Yinçuan, 2010), 72.

Camiin inşa edildiği dönemle ilgili farklı görüşler mevcuttur. En yaygın olan Tang hânedanı döneminde¹³ ve Song hânedanı döneminde¹⁴ yapıldığı görüşleridir. Fakat günümüzdeki bazı ilim adamları yeterli tarihî kaynaklara dayanarak adı geçen camiin Kuzey Song hânedanı döneminde Kral Çingli (1041-1048) ve Kral Şining (1068-1077) dönemlerinde inşa edildiği kanaatindedir.¹⁵

O dönemlerde cami ve mescitlerin çoğu, şahıslar tarafından özel olarak yapılıyor ve hem cami hem de ofis olarak kullanılıyordu. *Huayşengsi* de özel bir binaydı, fakat o aynı zamanda yerli Müslümanların cemaat namazı gibi dinî faaliyetleri için kullandığı bir alandı. Tarihî kayıtlara göre, bu cami hem ticarî hem de siyasî faaliyetler için de kullanılırdı ki bu Çin'deki cami ve mescitlerin özelliklerinden biridir.¹⁶

Song hânedanı döneminde, *Huayşengsi* Puşi ailesinin özel binasıydı. Puşi ailesinin ecdatları Çampa şehrinin aristokratlarıydı ve Çin'in Guangcou şehrine yerleşmişlerdi. Çampa şehrinin İslâmlaşması Çin'in Vuday yani Beş hânedan döneminde gerçekleşmişti.

2. Çuancou Sahâbîler Camii (Çuancou Aysuhabo Çingcensi)

Çuancou Aysuhabo Çingcensi (Çuancou Sahâbîler Camii),¹⁷ toplum içinde yaygın olarak Çilinsi diye de bilinir ve Çuancou bölgesinin Tonghuay caddesine yer almaktadır.

Cami çatısı olmayan taştan yapılan dikdörtgen biçiminde, giriş kapısı güneydeki duvarın doğu tarafında olan sivri kemerli, üç avlulu her birinde kubbe olan yani orta çağdaki Arap dünyasında yaygın olan İslâmî mimari şeklindeki, Arap usulünde inşa edilmiş bir binadır. Cami içindeki Arapça taş kitâbe üzerinde camiin asıl adı Arapça okunuşuyla “Aysuhabo Dası” yani Sahâbîler Ulu Camii diye yazılmıştır. Çince olarak ise “Şengyousi” diye bilinir. İlk inşasından sonra Yüan ve Ming hânedanları dönemlerinde restorasyon ve yeniden düzenleme yapılmıştır. Giriş kapısı ve kanalı geçtikten sonra sol tarafta salon vardır.¹⁸

Camiin, orijinal haliyle yüksekliği 20 metre, genişliği 4,5 metredir ve kanal geçidi diyabaz kaya tuğlasıyla özel bir düzenle yapılmıştır. Cami binasının çatısı platform şeklindedir ve “Vangyüetay”¹⁹ yani “aya bakma platformu” şeklinde isimlendirilir fakat minare olarak kullanılır. Ön kapı düzlemi dar ve derin dikdörtgen şeklindedir. İç kısmındaysa dört sivri kemer ve rulo şeklinde bir kapı vardır. Bunlar iç ve dış salonları ayrı ayrı bölümlere ayırmışlardır. Dış bölüm açık stilde, iç bölümse kapalı stildedir. Kemerli kapı diyabaz kaya tuğlasıyla süslenmiştir ve kapı içine kubbe çatı yapılmıştır. İç bölümdeki salon çatısına kaya taşından kubbe yapılmış ve beyaza boyanmıştır. Bu şekilde hiç süs kullanılmaması Arap bölgelerindeki İslâmî mimari stilin bir özelliğidir. Kapının doğu tarafında Hz. Muhammed'i anma için inşa edilen Çin tarzında bir kamelya vardı, fakat kamelya bugün yıkılmış haldedir. Kamelya duvarları Yüan ve Ming hânedanları döneminde yeniden düzenlenmiştir ve tabletler konmuştur. Büyük salon açık kahverengi granit tuğlalarla yapılmıştır. Ölçeği oldukça büyük, salon içinde on iki taş sütun

¹³ Çin Huybin, ‘*Yisilanciaooci*’, 350-351.

¹⁴ Çin Huybin, ‘*Yisilanciaooci*’, 351-352.

¹⁵ Çin Huybin, ‘*Yisilanciaooci*’, 353. Bay Şouyi, ‘*Congguo Yisilanciaoşi Sungao*’, 329.

¹⁶ Bay Şouyi, ‘*Congguo Yisilanciaoşi Sungao*’, 329.

¹⁷ Çen Daşeng, “Çuancou Çingcensi [Çuancou Camii]”, *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sışu Çubanşe, 1994), 456. Huang Çiurun, “Çuancou Yisilanciao Lişi Yici [Çuancou İslâm Dini Tarihi Mirasları]”, *Venşi Çişi [Edebiyat Tarih Bilimleri Dergisi]*, 10 (1995): 122–123.

¹⁸ Huang Çiurun, “Çuancou Yisilanciao Lişi Yici”, 122-123.

¹⁹ Minare, Çin'deki Müslümanlar içinde ‘Miezaynay’, ‘Cianta’, ‘Gaota’, ‘Vangta’, ‘Şuanlita’, ‘Bangkelou’, ‘Vangyüelou’ gibi namlarla yaygındır. Yang Keli, “Vangyüelou [Seyir Platformu veyakı Minare]”, *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sışu Çubanşe, 1994), 587.

dikilmiştir. Salonun arka kısmında tam ortada arkaya doğru burgu şeklinde “Meyhalabu” yani mihrap yapılmıştır ve içine Arapça yazılarla taş üzerine âyetler oyulmuştur.²⁰

Camiin ne zaman inşa edildiğiyle ilgili Tang hânedanı, Kuzey Song hânedanı (960-1127)²¹ ve Güney Song hânedanı (1127-1179) dönemi²² şeklinde farklı görüşler mevcuttur. Çin’deki İslâm âlimlerinin çoğu bu camiin Güney Song hânedanı döneminde inşa edildiği kanaatindedir. Fakat restore edilen cami kitâbesine göre, camiin 1009-1010 yıllar arasında inşa edilmeye başladığını yazmaktadır²³ ve 1310-1311 yılları arasında İran’ın Şîraz şehriden Çuancou’ya gelen Müslüman Ahmed b. Muhammed Kuddûs’ün bağışıyla yeniden restore edildiği bilinmektedir.²⁴ Çuancou Aysuhabo Çingcensi de (Çuancou Sahâbiler Camii) özel mülktür.

3. Yangcou Müslüman Büyük Camii (Yangcoou Çingcen Dasi)

Yangcoou Çingcen Dasi (Yangcou Müslüman Büyük Camii),²⁵ Şianhesi²⁶ yani Peri Turnası Camii olarak da bilinir. Yangcou Çingcen Dasi (Yancou Müslüman Büyük Camii) Fudong Tayping Köprüsü’nün güneyinde yer almaktadır. 1274 yılında Şiyü yani Batı Diyarlı Müslüman Buhaoding (Burhaneddin) (ö.1275) tarafından inşa edilmiştir.²⁷ Rivayetlere göre Buhaoding (Burhaneddin) Hz. Muhammed’in on altıncı kuşaktan evlâdı olarak bilinmekte ve 1265-1274 yıllarında, Çinlileri İslâm dinine davet etmek için Yangcou bölgesine geldiği söylenmektedir.²⁸

1390 yılından sonra, cami tamamen restore edilmiş ve yeniden düzenlenerek genişletilmiştir. Camiinin giriş kapısı doğuya bakmakta ve kapının iki tarafında Ming hânedanı döneminden kalma bir çift botanik desenlerle süslenmiş davul taşı vardır. Avluda güney Song hânedanına ait olan çınar ağacı da bulunmaktadır. Camiinin kurulduğu alan çok geniş değildir. Namaz kılınan yer bütün camiinin kuzeybatı köşesine konumlanmıştır. Cami ön rulo çatı, salon ve arka mihrap gibi üç bölüme ayrılmıştır.²⁹ Salon tek saçak sert tavan, mihrap doğu Asya stili çift kalça ve beşik çatıdan oluşmuştur. Çift çatı üstü birbiriyle bağlantılı bir şekildedir. Salon içindeki vaaz kürsüsü üzerindeki sekizgen fanus içine Kur’ân-ı Kerim yerleştirilmiştir. Salonun arka duvarındaki beş tane kerpiçten yapılmış yuvarlak kemer, Arap mimari üslubunu temsil etmektedir. Salonun güney tarafında seyir platformu vardır. Batı çaprazında ise üç yeni küçük salon bulunmaktadır. Cami avlusunun güneybatı bölümünde Ming hânedanı döneminden kalma

²⁰ Huang Çiurun, “Çuancou Yisilanciao Lişi Yici”, 123. Vu Venliang, “Zaylün Çuancou Çingcingsi de Şician Şiçi he Ciancu Şingşi [Çuancou Camisinin İnşa Edilme Tarihi ve Mimar Şekli Tekrar Tartışmalar]”, *Çuancou Yisilanciao Yanciu Lünven Şuan [Çuancou İslâm Dini Araştırma Makaleler Mecmuası]*, (Fucou, 1983), 83-101.

²¹ Ya Veyci, “Çuancou Çingcingsi de Lişi Venti [Çuancou Camisinin Tarihi ile İlgili Problemler]”, *Çuancou Yisilanciao Yanciu Lünven Şuan [Çuancou İslâm Dini Araştırma Makaleler Mecmuası]* (Fucou, 1983), 65-82. Vu Venliang, “Zaylün Çuancou Çingcingsi de Şician Şiçi he Ciancu Şingşi”, 83-90., Ya Veyci-Çen Daşeng, “Çuancou Çingcingsi Şici Şinkao [Çuancou Cami Tarihi Miras Olarak Yeniden Araştırma]”, *Çuancou Yisilanciao Yanciu Lünven Şuan [Çuancou İslâm Dini Araştırma Makaleler Mecmuası]*, (Fucou, 1983), 104-106.

²² Ya Veyci-Çen Daşeng, “Çuancou Çingcingsi Şici Şinkao”, 107-110.

²³ Ya Veyci-Çen Daşeng, “Çuancou Çingcingsi Şici Şinkao”, 123-124.

²⁴ Cang Cihua, ‘*Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe*’, 72. Huang Çiurun, “Çuancou Yisilanciao Lişi Yici”, 121.

²⁵ Cang Cihua, ‘*Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe*’, 72.

²⁶ Yang Keli, “Şianhesi [Peri Turnası Camii]”, 614.

²⁷ Cu Ciang, *Hayşang Siçou Cilude Cuming Gangkou-Yangcou* [Deniz Üzeri İpek Yolunun Meşhur Limanı], (Pekin, 1986), 86.

²⁸ Cu Ciang, *Hayşang Siçou Cilude Cuming Gangkou-Yangcou*, 87. Li Şinghua, “Çuancou Yisilanciao Yanciu”, 67-68.

²⁹ Çen Songcou, “Yangcou Yisilanciao Ciancu [Yangcou’daki İsamî Mimarlar]”, *Venvu [Kültürel Miras Dergisi]*, 4 (1973): 68.

üç sedir salonu daha vardır ve avluda söz konusu döneme ait bir kuyu bulunmaktadır. Bu cami de yukarıda bahsettiğimiz camiler gibi özel mülktür.³⁰

4. Pekin Niucie Camii (Beycing Niucie Libaysi)

Beycing Niucie Libaysi (Pekin Niucie Camii)³¹ rivayetlere göre, 996 yılında Kuzey Song hânedanı döneminde inşa edilmiştir. Çin'in kuzey bölgesinde İslâm dininin en önemli tarihî mirastır. Bu cami Pekin'in Şuanvu reyonu Niucie caddesine yerleşen Pekin'deki en eski camidir. Ming ve Çing hânedanları döneminden itibaren sürekli genişletilmiş, yeniden düzenlenmiş ve restore edilmiştir. Söz konusu camii yüzölçümü 6000 metre karedir ve Çin ulusal formu ile İslâmî mimarlık stilini doğal bir şekilde birleştiren tipik bir Çin Camii'dir. Cami giriş kapısı batıya doğrudur. Esas bina kapı dışı ekran duvar, anıt kemeri, abdest alanı, seyir ve ezan minaresi, taş köşk, resepsiyon odası, kuzey-güney vaaz salonu, şeyhler makberi,³² büyük salon gibi yapılardan müteşekkildir. Zarif tasarımlı, malzemeleri asil, heybetli, çamur altın renklerle süslü, görkemli bir camidir. Seyir minaresinin boyutu 10 metre, altıgen köşk tarzındadır. Minare çift sütunlu ve Çin tarzı beşik çatılı, kare şeklinde bir köşktür. Esas cemaat kısmı camii batı tarafından doğuya doğru konumlanmıştır. Üç sütunlu bitişik tarzdaki çatı ve altıgen müstemilat şeklindedir. Camii yüzölçümü 600 metre karedir ve binlerce kişinin namaz kılabilceği büyüklüktedir. Esas cemaat yerinde toplam yirmi sütun ve yirmi bir kemer vardır. Kemerlerin altında kapı perdesinde toz altın ile bezenmiş Kur'an âyetleri nakşedilmiştir. Mihrabın çatısı altı uçlu olup, ahşap malzemeden yapılmıştır ayrıca mihrabın kubbesi ve mihrapta ince Arapça kabartma âyetler yazılmıştır. Yandaki ahşap giriş üzerindeki altı desen Song ve Liao hânedanlarından kalan eserlerdir.³³

Camide çok sayıda kültürel eserler de muhafaza edilmiştir. Örneğin Yüan hânedanı döneminden kalma Şeyhler makberi, Ming hânedanı dönemine ait bazı âbideler, Çing hânedanına ait olan imparatorluk fermanı tableti, Arapça, Farsça karşılaştırmalı Kur'an-ı Kerim el yazması, Ming hânedanından kalma bakır tütsü brülör ve Çing hânedanı dönemine ait olan büyük tütsü brülör gibi çok kıymetli ve değerli eşyalar bulunmaktadır.³⁴ Beycing Niucie Libaysi'nin (Pekin Niucie Camii) ne zaman inşa edildiğine dair kuzey Song hânedanı ve Yüan hânedanı ilk dönemi şeklinde iki farklı görüş mevcuttur. Fakat, Çin'deki müslüman bilim adamları Beycing Niucie Libaysi'nin (Pekin Niucie Camii) 1264 yılında Yüan hânedanının ilk dönemlerinde inşa edildiği kanaatindedir.³⁵

³⁰ Cen Songcou, "Yancou Yisilanciao Ciancu", 69. Li Şinghua, "Çuancou Yisilanciao Yanciu", 79-81.

³¹ Yang Keli, "Beycing Niucie Libaysi [Pekin Niucie Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Şişu Çubanşe, 1994), 93. Vang Leyven, "Niucie Libaysi [Niucie Camii]", *Congguo Huabao [Çin Resimli Dergisi]*, 5 (2003): 51. Yang Zongşan, "Beycing Niucie Libaysi [Pekin Niucie Camii]", *Venşi Cışı [Edebiyat ve Tarihi Bilimler Dergisi]*, 10 (1995): 119.

³² Çince "Şehay Mu" yani şeyhler makberesi denilen bu iki kabir, Song hânedanı son ve Yüan hânedanı ilk döneminde Çin'e eğitim için gelen Ahmed Burtani ve Ali Armanuddin isimli iki yabancı müslüman âlimlerindir. İki kabrin her birinde Arapça yazılmış kabir taşları vardır. Yazılara göre, bir kabir taşının 1280 yılında, diğeri de 1283 yılında Yüan hânedanı döneminde dikildiği kaydedilmiştir.

³³ Li Deyü, "Niucie Libaysi [Niucie Camii]", *Beycing Venşi [Pekin Edebiyat ve Tarih Dergisi]*, 1 (2002): 55-56. Yang Zongşan, "Beycing Niucie Libaysi", 119-120. Vang Leyven, "Niucie Libaysi", 51.

³⁴ Li Deyü, "Niucie Libaysi", 51-53.

³⁵ Li Deyü, "Niucie Libaysi", 54.

5. Hangcou Feniks Camii (Hangcou Fenghuangsi)

Hangcou Fenghuangsi (Hangcou Feniks Camii),³⁶ Çin'in Hancou şehri Congşan Conglu caddesindedir. Asıl ismi Vulin Cenciaosi (Vulin Hak Din Camii) olmakla birlikte, "Huyhuytang" (Müslümanlar salonu) veya "Libaysi" (İbadethane) olarak da adlandırılır. Camiin restore edilen kitâbesine göre, cami ilk olarak Tang hânedanı döneminde inşa edilmiş ancak Song hânedanı döneminde yıkılmıştır. Yüan hânedanı döneminde 1314-1320 yıllarında Çin'e gelen Müslüman şeyh Alâeddin'in (Alaoding) bağışlarıyla 1281 yılında yeniden inşa edilmiştir.³⁷

Binanın dış şekli uçmak için kanatlan Feniks'e (simurg/anka kuşu) benzediği için Fenghuangsi (Feniks Camii) diye adlandırılmıştır. Söz konusu camiin yüzölçümü 2600 metre karedir. Bu cami Arap mimari stili ile Çin'in geleneksel stilini birleştiren bir üslûpla inşa edilmiştir. Doğu-batı yönündeki merkezî ekseninde inşa edilen camiin, ana giriş kapısı, seyir minaresi, taş oyma koridoru ve ön, orta, arka olmak üzere üç salon bulunmaktadır. İki yanda çiçeklik, küçük veranda, kuzey-güney vaaz salonu ve antik kuyu gibi farklı yapılarıyla mükemmel ve heybetli bir cami avlusu desenini teşkil etmiştir. Daha sonra birkaç defa restore edilmiştir.³⁸

Cami avlusu yüksek kerpiç duvarlarla çevrilmiştir. Cami içindeki esas binaları olan giriş salon, hol ve büyük salon Yüan hânedanı döneminde inşa edilmiştir. Esas salonda kirşiler yoktur, salonun tepesinde Song hânedanı döneminden kalma üç külâhı vardır. Ortadaki külâh üzerinde Kur'an âyetleri yazılmıştır. Bazı rivayetlere göre bu külâh 1451 yılında restore edildiğinde düzenlenmiştir. Salon içindeki renkli resimler Ming hânedanı döneminden kalmaz. Dış duvar beyaza boyanmıştır. Camide yine şeyh Alâeddin (Alaoding) makbarası gibi Arapça yazılar oyulan camiin restore edildiği süreçler kaydedilmiş kitâbeler vardır.³⁹

6. Cinan Güney Büyük Camii (Cinan Çingcensi Nandasi)

Cinan Çingcensi Nandasi (Cinan Güney Büyük Camii)⁴⁰, Çin'in Cinan şehri Camiler caddesindedir. Ming hânedanı 1495 yılındaki kitâbe kayıtlarına göre, cami Yüan hânedanı döneminde ilk olarak 1295 yılında inşa edilmiştir. Daha sonra, Ming ve Çing hânedanları döneminde birkaç defa yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiştir.⁴¹

Bürün camiin yüzölçümü 3,200 metre karedir. Esas olarak ön duvar, cami giriş kapısı, abdest odası, minare, seyir balkonu, vaaz salonu, esas cemaat yeri gibi kısımları içeren cami muhteşem ve heybetlidir. Bütün cami eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Camiin üç giriş kapısı bina ile bitişik şekilde diğer yerlerdeki camilere kıyasla çok özel bir şekilde yapılmıştır. Minare kısmı da üç odalıdır. Tek saçaklı siyah karolu salon kubbesi yüksekliği ile dikkat

³⁶ Yang Keli, "Fenghuangsi [Feniks Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 155-156.

³⁷ Cang Cihua, 'Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe', 72. Yang Şinping, "Hangcou Fenghuangsi de Ciancu Tese [Hancou Feniks Caminin Mimari Özellikleri]", *Gucian Yuanlin Cişu [Eski Mimarlar ve Bahçeler Dergisi]*, 3 (1987): 37. Cang Mincie, "Hangcou Cenciaosi Şicianyü Heşi [Hangcou Hakiki Din Camii]", *Cecişang Şüekan [Cecişang Akademik Dergisi]*, 2 (1983): 121. Yang Şinping, "Hangcou Cenciaosi Çuangşi, Çongcian Niandaykao [Hangcou Hakiki Din Caminin İnşa Edilme ve Tekrar Restore Edilmesi İle İlgili Araştırma]", *Hangcou Şifen Daşue Şüebao [Hangcou Normal Üniversitesi Dergisi]*, 3 (1987): 139-141.

³⁸ Yang Şinping, "Hangcou Fenghuangsi de Ciancu Tese", 37-38. Cang Mincie, "Hangcou Cenciaosi Şicianyü Heşi", 121.

³⁹ Yang Şinping, "Hangcou Fenghuangsi de Ciancu Tese", 38.

⁴⁰ Yang Keli, "Cinan Çingcensi Nandasi [Cinan Güney Büyük Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 251.

⁴¹ Cang Cihua, 'Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe', 74. Hey Baoşü, "Ciaoyan Çingcen, Desan Zaohua-Cinan Çingcensi Nandasi [Cinan Güney Büyük Camii]", *Congguo Zongciao [Çin'deki Dinler]*, 9 (2006): 49.

çekmektedir. Seyir minaresi on üç merdiven üzerine inşa edilmiş olup uzunluğu 13,5 metre, genişliği ise 7,6 metredir. Yine tek saçaklı siyah karolu olan seyir minaresinin saçak uzunluğu da 10 metredir. Tüm yapı 1914 yılında yeniden restore edilmiştir.⁴²

Namaz Salonu 4,2 metrelik merdiven üzerine inşa edilmiştir. Rulo baraka, ön salon ve arka salonlardan müteşekkildir. Arka salonun her bir penceresine Arapça âyetler oyulmuştur ve bu haliyle İslâmî özelliği yansıtmaktadır. Camide Ming ve Çing hânedanları döneminden kalma, kitâbeler, eşyalar, tütsü brülörü, el yazması Kur'an gibi çok değerli kültürel kalıntılar olduğu söylenmekle birlikte, bunların çoğu imha edilmiştir.⁴³

Camiler hakkında Ming hânedanı dönemine ait olan, Liu Zan'ın *Cinanfu Libaysi Çongşiuci* (Cinan hükümetinin cami restore kayıtları) adlı eseri, Çing hânedanı döneminde 1819 yılında yazılmış *Çingşiu Libaysici* (Cami restore kayıtları) adlı eseri, Ming hânedanı döneminde 1528 yılında Çen Si tarafından kaleme alınan *Layfuming* (Çin İslâm dini âbide kitâbelari) gibi ilmî açıdan çok kıymetli eserler günümüze kadar ulaşmıştır.⁴⁴

7. Kunming Camii (Kunming Çingcensi)

Kunming Çingcensi (Kunming Camii),⁴⁵ Yunnan eyaleti Kunming şehrinin güney kapısı tarafındadır. Söz konusu cami, Saydiançi Şansiding'in (Seyyid Şemseddin) (1211-1279),⁴⁶ Yunnan eyaletinde hükümet memuru olarak çalıştığı dönemde Kunming şehrinde inşa edilen on iki camiden biridir. Ming hânedanı döneminde 1572 yılında yazılmış *Yunnan Tongcı* (Yunnan yıllıkları) adlı eserin XIII. cildinde, "Camiden ikisi vardı, biri Kunming şehrinin güney kapısı yani *Çongcengmen* kapısının içinde, diğeri de *Çongcengmen* kapısı dışındadır. İki cami de hükümet memuru Saydiançi Şansiding (Seyyid Şemseddin) rehberliğinde inşa edildi" şeklinde kaydedilmiştir. İki Cami de Yüan hânedanının son döneminde savaştan dolayı imha edilmiştir. Ming hânedanı döneminde 1647-1661 yılları arasında tekrar inşa edilmiştir.⁴⁷

8. Şanghai Songciang Camii (Şanghai Songciang Çingcensi)

Şanghai Songciang Çingcensi'nin (Şanghai Songciang Camii),⁴⁸ asıl adı "Cenciaosi"dir⁴⁹ (Hak Din Camii). Songciang bölgesindeki bu cami Çin'in Şanghai şehrindeki en eski camidir. Araştırmalara göre, Yüan hânedanı hükümeti, bölgedeki Müslümanların namaz kılmasına kolaylık tanımak için imparatorluk emriyle bu camiyi inşa ettirmişti. Cami Ming ve Çing hânedanları döneminde restore edilmiş ve genişletilmiştir. Cami içinde mihrap, namaz salonu, ezan kulesi ve vaaz salonu gibi tipik binalar mevcuttur. Mihrap tamamen tuğla yapıdır. Salon dış yapısı Çin'in geleneksel ahşap yapı mimari formundadır. Salon içindeyse Arap

⁴² Hey Baoşü, "Ciaoyan Çingcen, Desan Zaohua-Cinan Çingcensi Nandasi", 50. Liu Ciping, *Congguo Yisilanciao Ciancu [Çin'deki İslâmî Mimarlar]*, (Ürümçi, 1985), 92-93.

⁴³ Hey Baoşü, "Ciaoyan Çingcen, Desan Zaohua-Cinan Çingcensi Nandasi", 50-51. Liu Ciping, *Congguo Yisilanciao Ciancu*, 93-94.

⁴⁴ Şi Cingçun, "Şandong Cinan Çingcen Nandasi Layfuming Bikao [Şandong Eyaleti Cinan Müslümanlar Güney Büyük Cami Dini Abidiler Kitâbeleri Araştırmaları]", *Alabo Şicie Yanciu [Arap Dünyası Araştırmaları]*, 3 (1988): 20.

⁴⁵ Ma Enşin, "Kunming Nançeng Çingcensi [Kunming Güney Şehir Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 302.

⁴⁶ David G. Atwill, *The Chinese Sultanate: Islam, Ethnicity, and the Panthay Rebellion in Southwest China, 1856-1873*, (Stanford, 2005), 34-35.

⁴⁷ Nan Guoçang, "Kunming Çengçüde Çingcensi [Kunming Şehir Reyonlarındaki Camiler]", *Congguo Musilin [Çin Müslümanları Dergisi]*, 4 (1991): 34-36.

⁴⁸ Cang Cıçeng, "Songciang Çingcensi [Songciang Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 529.

⁴⁹ Yang Zongşan, "Cenciaosi [Hak Din Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 744.

mimarisinde bilinen kubbe stili kullanılmıştır. Böylece iki stilde uyumlu bir kombinasyonla cami çok mükemmel bir hale getirilmiştir.⁵⁰

9. Şi'an Huacüe Sokağı Büyük Camii (Şi'an Huacüesiang Çingcen Dasi)

Şi'an Huacüesiang Çingcen Dasi'nin (Şi'an Huaçüe Sokağı Büyük Camii),⁵¹ asıl adı "Çingsiusi"dır (Çingsiu Camii) ancak yaygın olarak Dongdasi yani Doğu Büyük Camii diye bilinir. Bu cami Şi'an şehrinin Huacüe sokağında bulunmaktadır.⁵²

Söz konusu cami, Tang Hânedanı Veziri Vang Hong'un hattı ile yazılan (ö. 752) Çuangcian Çingcensi Beyci (Cami tabelalarını yeniden oluşturmak) âbidesine göre, ilk olarak Tang hânedanı döneminde 742 yılında inşa edilmiştir. Ming hânedanı döneminde 1384 ve 1413 yıllarında tekrar inşa edilmiştir. Diğer bir görüşe göre, cami 1392 yılında Seyyid Şemseddin'in yedinci evlâdı Sayhacı tarafından imparatorluk emriyle inşa ettirilmiştir. Cami tipik Çin'in geleneksel mimari özeliğini taşımaktadır. Cami batı tarafta doğuya yönelik inşa edilmiştir. Ön ve arkada beş tane avlu giriş kapısı bulunur. Bütün camiin yüzölçümü 11.684 metre karedir.⁵³

Camiin doğu taraf avlusunun tam ortasındaki ekran duvar bütün camiin ekseninin başlangıç noktasıdır. Ondan sonra sırasıyla ahşap tabelalı bina, ikinci giriş kapısında beş odalı bina, kitâbe alanı, üçüncü giriş kapısında itikaf salonu, ezan kulesi (minare), üçüncü giriş kapısıyla bitişik olan dördüncü giriş kapısı, feniks salonu, seyir minare ve büyük salon gibi tcamiin esas binaları yer almaktadır⁵⁴ Eksenin iki tarafında birkaç ek bina daha bulunmaktadır. Camiin avlusu geniş ve rahattır. Binaların alan oranı çok iyi tasarlanmıştır. Namaz salonu düzlemde dışbükey hat şeklinde gözükürve tek çatılıdır. Mihrap çok inci ve güzeldir. Bütün duvar ahşapları, oyma resimler, oyma çiçekler arasına işlenmiş Kur'an âyetleriyle bezenmiştir ve bu âyetler rengârenk parlamaktadır.⁵⁵

10. Şining Dongguan Ulu Camii (Şining Dongguan Çingcen Dasi)

Şining Dongguan Çingcen Dasi (Şining Dongguan Büyük Camii),⁵⁶ Şining şehrinin Dongguan caddesindedir. Ming hânedanının ilk dönemlerinde inşa edilmiştir. Tarih boyunca birkaç defa yıkılmış ve tekrar inşa edilmiştir. En son Çing hânedanı döneminde 1896 yılında Çing ordusu camiye ateşe vermesinin ardından 1913 yılında Ma Çi rehberliğinde restore edilmiş, daha sonra da genişletilmiştir.⁵⁷

Camiin esas yapısı, üç ön kapı (ikinci kapı minareyle bitişiktir), abdest odası, kuzey-güney ek oda ve salonlardan oluşmuştur. Camiin tüm yüzölçümü 13.600 metre karedir. Camiin ikinci kapısı çok büyüktür ve beş sarmal kapı şeklindedir. Kapının kuzey ve güney taraflarında birer tane ezan minaresi vardır. Dört katlıdır ve ilk üç katı tuğladan, en üst katı ise tek çatılı

⁵⁰ Guo Çengmey, "Şanghay Songciang Çingcensi Beyke [Şanghay Songciang Cami Tabele Oymaları]", *Congguo Musilin [Çin Müslümanları Dergisi]*, 2 (2009): 41-45.

⁵¹ Feng Zenglie, "Huacüesi [Huacüe Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 229-230.

⁵² Cang Cihua, 'Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe', 74.

⁵³ Fan Zenghua, "Şi'an Huacüesiang Çingcen Dasi Ci [Şi'an Huacüe Sokağı Büyük Cami Kayıtları]", *Gucian Yuanlin Cişu [Eski Mimarlar ve Bahçeler Dergisi]*, 2 (1985): 48. Yang Yonggang, 'Mantan Çingcensi', 70-71.

⁵⁴ Feng Cinyuan, "Congguo Çingcensi Ciancu Fengge Şangşi", 17-36. Feng Cinyuan, "Architectural Styles of Mosques in China: Analysis and Comments", 18.

⁵⁵ Fan Zenghua, "Şi'an Huacüesiang Çingcen Dasi Ci", 49-50.

⁵⁶ La Bingde, "Şining Dongguan Çingcen Dasi [Şining Dongguan Müslümanlar Büyük Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 607.

⁵⁷ Cang Cihua, 'Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe', 76. Cı Fulong, "Şiningşi Dongguan Çingcen Dasi [Şining Şehri Dongguan Büyük Camii]", *Congguo Musilin [Çin Müslümanları Dergisi]*, 3 (1986): 33.

pavyon şeklindeki yapılmıştır. Bu minarelerde Arap stili ile Çin stili bir araya getirilerek Çin Müslümanlarına has bir mimari üslûp tatbik edilmiştir.⁵⁸ Namaz salonunun yüzölçümü 1136 metre karedir ve Çin saraylarına benzer şekildedir. Tuğla ve ahşap yapıları olup dış duvarı tamamen büyük tuğlalardan örülmüştür. Cami son derece sağlam görünmektedir. Namaz salonu içindeki sütunler koyu kayısı sarısı rengindedir. Çatısı da renkli, sırlı fayansla örtülmüştür.⁵⁹

11. Ningsia Tongşin Ulu Camii (Ningsia Tongşin Dasi)

Ningsia Tongşin Dasi (Ningsia Tongşin Büyük Camii),⁶⁰ Ningsia Huy Milleti Özerk Bölgesi, Tongşin ilçesindeki eski şehirdedir. Ming hânedanının ilk döneminde inşa edilmiştir. Rivayetler göre, Tibet Budizm Tapınağı üzerine yeniden inşa edilmiştir. Ming hânedanı döneminde 1573-1620 yılları arasında ve Çing hânedanı döneminde 1791 ve 1907 yıllarında restore edilmiştir.⁶¹

Camiin giriş kapısı kuzeye doğrudur. Kapı dışındaki batı taraf duvarın bir yüzü 9 metre uzunluğunda, 6 metre yüksekliğinde ahşap yapıları tuğla ekran duvardır. Bu duvarın tam ortasına canlı görüntülü, güzel inci, güçlü dekoratif “Songyüetu” yani çam ve ay resmi, iki yanına da Allah’a hamd ve Hz. Muhammed’e salâtüselâm Çince hatla beyit şeklinde oyulmuştur. Cami kapısında üç tane yuvarlak rulo kemer yol vardır. Kemer yoldan geçtikten ve merdivenlerden yukarı çıktıktan sonra yüzölçümü 3500 metre kare olan kare şeklindeki tamamen tuğla ile sarılarak yapılmış 7 metre yüksekliğindeki tribüne ulaşılır. Tüm camiin esas binaları minare, büyük namaz salonu, kuzey-güney vaaz salonundan müteşekkildir ve hepsi de yüksek tribün üzerine inşa edilmiştir. Ezan minaresi iki katlı balkon şeklindedir. Balkon çatısı, dörtgen ve uçları bitişik Çin’in geleneksel stilindedir. Büyük namaz salonu, ön ve arka salonlar iç içe girmiş şekilde bir kompozisyondan oluşmaktadır.⁶²

Salonda altın renkli dört sütun bulunmakta ve binlerce kişi namaz kılabilmektedir. Salon çatısı tek saçak üçgen şeklindedir. Camide tuğla ve ahşap oymalar çoktur. İçinde bir kütüphanenin yanı sıra antik eşyalar da vardır. İçeriği zengin, kompozisyonu dengeli, narin ve hassas, oyma şçiliği fevkalâde, çizgeleri düzgün, şakayık, nilüfer, erik çiçeği, üzüm dalı, çam ve selvi ağaçları, yeşil bambu gibi tamamıyla çok orijinal desenlerle bezelidir.⁶³

12. Pekin Dongsi Camii (Beycing Dongsi Çingcensi)

Beycing Dongsi Çingcensi (Pekin Dongsi Camii),⁶⁴ Pekin’in doğu bölgesinde, Dongsi caddesindedir. Camiin Yüan hânedanı döneminde 1356 yılında inşa edildiği rivayet edilir. Yazılı kayıtlara göre ise, cami Ming hânedanı döneminde 1447 yılında inşa edilmiştir. 1450

⁵⁸ Cı Fulong, “Şiningşi Dongguan Çingcen Dasi”, 33.

⁵⁹ Seng Yongfeng, “Çiantan Şining Dongguan Çingcen Dasi Guiciancu Ciçi Venhua Teceng [Eski Büyük Camilerin Eski Mimarisi ve Kültürel Özellikleri Üzerinde Konuşma]”, *Pandeng [Türmanm Dergisi]*, 2 (2012): 156-158. Cı Fulong, “Şiningşi Dongguan Çingcen Dasi”, 33.

⁶⁰ Yang Keli, “Tongşin Çingcen Dasi [Tongşin Müslümanlar Büyük Camii]”, *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Şişu Çubanşe, 1994), 569.

⁶¹ Cang Cihua, ‘Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe’, 76.

⁶² Yü Çuanming, “Tongşin Çingcen Dasi de Lişi Yange [Tongşin Müslümanlar Büyük Caminin Tarihsel Gelişimi]”, *Ningsia Şehuy Keşue [Ningsia Sosyal Bilimler Dergisi]*, 1 (1987): 45-47. Çen Hua, “Tongşin Çingcen Dasi [Tongşin Müslümanlar Büyük Camii]”, 6 (2012): 86-87.

⁶³ Çen Hua, “Tongşin Çingcen Dasi”, 87-88.

⁶⁴ Yang Keli, “Beycing Dongsi Çingcensi [Pekin Dongsi Camii]”, *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Şişu Çubanşe, 1994), 92-93.

yılında Ming Hânedanı Kralı Cu Çiyu'nun (1428-1457) kitâbesinde “çingcensi” yani cami diye yazılmıştır. Bu sebeple, “Guansi” yani İmparatorluk Camii olarak meşhurdur.⁶⁵

Cami Çin'e özel olan geleneksel “Siheyuan” tarzında yani avlunun binalarla çevrildiği tarzda inşa edilmiştir. Cami giriş kapısı doğu tarafa doğru inşa edilmiştir. Camiye girdikten sonraki ilk avluda büyük bina yoktur. Kuzey tarafta bay ve bayan gusül odası vardır. Güney tarafında ise imam ve hoca odası bulunmaktadır. İkinci giriş kapısı içinde aslında var olan ezan minaresi imha edilmiştir; geriye sadece “Ming hânedanı 1486 yılı” yazısı oyulan ezan minaresinin bakır üstü kalmıştır. Üçüncü giriş kapısı içinde son olarak bir avlu, güney, kuzey vaaz salonuna ulaşan doğu, kuzey ve güney üç koridor vardır. Batı tarafı tamamıyla namaz salonudur, yüzölçümü 480 metre karedir. Muhteşem oymalı ve boyalı kirişlerin yanı sıra arka tarafında şekil ve renk açısından Ming hânedanı stiline uygun kirişsiz bir mihrap bulunur.

Camide Ming hânedanı döneminden kalma tabelalar, plakalar, bakır üst vardır. Yine Yüan hânedanı dönemi 1318 yılından kalma, el yazması Kur'an ve her çeşit İslâmî klasik eserler ve taştan yapılmış kültürel kalıntılar da bulunmaktadır.

13. Cining Doğu Ulu Camii (Cining Çingcen Dongdası)

Cining Çingcen Dongdası (Cining Doğu Büyük Camii),⁶⁶ Yunhe nehrinin batı kıyısına yakın bölgede Ming hânedanı döneminde 1465-1487 yılları arasında inşa edilmiştir. Daha sonra Çing Hânedanı Kralı Çian Long (1736-1795) döneminde, imparatorluk yardımıyla genişletilmiştir. Bütün cami Emey dağından da büyüktür ve sanatsal düzeyde önemli bir başarı elde edilmiştir. Mükemmel stiliyle Çin'deki ahşap yapı tüm cami mimarisinin tacıdır.

Tüm cami dört giriş kapısı vardır. Birinci giriş kapısı ahşap çitlidir ve arkasında kitâbe alanı vardır. Orta giriş kapısının alın bağında en güzel Çince hat stilinde “dunhua” kelimesi yazılmıştır ve aslan, koyun, Çin'in efsane vahşi hayvanı kirin, dağ suları, çiçekler, bulutlar, rulo otların resmi oyulmuştur. Esas giriş kapısının çatısı tek üçgen şeklindedir Ming hânedanı döneminden kalmaz. Seyir minaresi ise üç katlıdır. En üst katı altıgen şeklindedir. Cami Çing hânedanı döneminin en üst düzey mimari sanatını kullanarak yapıldığından Çin'de çok meşhurdur.

14. Lancou Şiguan Camii (Lancou Şiguan Çengcensi)

Lancou Şiguan Çengcensi (Lancou Şiguan Camii),⁶⁷ Çin'in Gansu eyaleti Lancou şehrinin merkezi Şiguan reyonunda yer almaktadır. Çing hânedanı döneminde 1687 yılında inşa edilmiş ve 1729 yılında restorasyon görmüştür.⁶⁸

Tüm cami dış avlu, iç avlu ve kuzey avlu şeklinde üç bölüme ayrılır. Dış avluda tuğlayla yapılmış ekran duvar, üç kapı ve abdest odası gibi binalar vardır, Bunların içinde ekran duvar Çin'deki camilerin duvarları içindeki en büyük olandır. Mavi sırlı kiremitle yapılan ayraç çerçevesi, çiçek alanı, taraça altlık, kepçe saçakların üzerine oyulmuş enfes desenleriyle Çin'in

⁶⁵ Cang Cihua, 'Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe', 73.

⁶⁶ Yang Keli, "Cining Çingcensi Dongdası [Cinan Doğu Büyük Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 251.

⁶⁷ Luo Vanşou, "Lancou Şiguan Dasi [Lancou Şiguan Büyük Camii]", *Çin İslam Ansiklopedisi*, (Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994), 309.

⁶⁸ Cang Cihua, 'Congguo Yisilanciao Venhua Yaolüe', 75.

kuzeybatı bölgesindeki huy milleti gibi diğer Müslüman toplumunun mimari sanatının özelliğini yansıtmaktadır.⁶⁹

Camiin abdest odası tamamen batı tarzındadır. İç avluda iki kapı, havuz, köprü, ezan minaresi, örtülü koridor ve namaz salonu vardır. Minare parlak ve büyük dört katlıdır. En alt katı düz kare şeklindedir ve giriş kapısı olarak da kullanılır. Üst üç katıysa altıgen şeklindedir. Yukarı ve aşağıya erişimi sağlamak için minarenin yapısında esas olarak altı tane ahşap sütun kullanılmıştır. En üst katta sütun yoktur. Büyük namaz salonu tek çatılıdır. Salon içindeki tuğla duvar üzerine Çin hat sanatıyla Arapça Kur'an âyetleri yazılmıştır. Duvarın temeli ise desenli tuğlalardan oluşmuştur. Mihrabın ahşap duvarının bölümlenmesi ve dekorasyonu yapılanların en iyisidir. Kuzey avluda üç küçük avlu ve imam ya da hoca odası yer alır.⁷⁰

15. Cinan Kuzey Ulucamii (Cinan Çingcen Beydası)

Cinan Çingcen Beydası (Cinan Kuzey Ulu Camii), Çin'in Cinan şehri Yongchang caddesinin kuzey tarafında, Çing Hânedanı Kral Çian Long'un orta döneminde (1775-1784) inşa edilmiştir. Rivayetlere göre söz konusu dönemde mezhepler ihtilâfından dolayı, Kadîmîler (Gedimu) mezhebindekilerin desteğiyle Yang Kuyuan Hoca asıl camiden ayrılıp, bağış toplayarak söz konusu camiyi inşa etmiştir.

Camiin giriş kapısı doğu tarafa bakmaktadır. Karşısında ekran duvar vardır. Kapı üzerinde bina inşa edilmiştir ve "Çingcen Guciao" yani "İslâm dini Kadîmî dindir" yazılı büyük bir ahşap tabela asılmıştır. Rivayetlere göre, bu yazının Çing hânedanı devlet adamlarından diplomat Li Hongcang'ın (1823-1901) hattı olduğu iddia edilir. Abdest odası camiin güney avlusundadır. İçinde gusül ve abdest bölümleri vardır. Birinci giriş kapı avlusu biraz küçüktür ve güney, kuzey tarafında üç oda bulunur. İkinci giriş kapısı avlusu biraz daha büyüktür. Güney ve kuzey vaaz salonları beşer odalıdır. Batı tarafta büyük namaz salonu vardır. Avlunun ortası ve iki tarafında servi ağacı ve tarihî kitâbeler dikilmiştir. Büyük namaz salonu Çin'in klasik hânedan sarayı stilindedir. Çin'in meşhur Müslüman âlimleri ve hocalardan birçok kişi de bu camide imamlık ve hocalık yapmışlardır.

Sonuç

Çin'in Tang, Song ve Yüan hânedanı döneminde, camiin mimari tarzı genelde Arap mimarisi tarzında, duvarları tam olarak tuğla ve taşlardan inşa ediliyordu. Camiin iç ve dış mimarisi ile ayrıntılı işlemlerinin hepsi de Arap İslâm stilini yansıtmaktadır. Meselâ Guangcou Huayşengsi (Peygamberi Anma Camii), Çuancou Çingcingsi (Temiz Cami), Hangcou Cenciaosi (Hak Din Camii), Yangcou Şianhesi (Yangcou Turna Camii) gibi camiler, Onlar Tang ve Song hânedanları döneminde yapılan ve Çin'deki "Dört Büyük Kadim Cami" (Congguo Sida Gusi) olarak isimlendirilen camilerdir.⁷¹

Yüan hânedanı döneminde camilerin inşa oranı ve sayısı, Tang ve Song hânedanları döneminden daha fazlaydı. Yüan hânedanı başşehri Pekin'de otuz beşten fazla cami vardı. Onların dış görünüşü, şekli de Arap mimari usulünü takip etmiş sonrasında peyderpey Çin'in

⁶⁹ Cang Tao, "Lancou Şiguan Çingcen Dasi [Lancou Şiguan Büyük Camii]", *Congguo Zongciao [Çin'deki Dinler Dergisi]*, 7 (2008): 64.

⁷⁰ Cang Tao, "Lancou Şiguan Çingcen Dasi", 64.

⁷¹ Feng Zenglie, "Hanşingcı Yisilan Venvu Şülüe [Çin Tarzı İslâmî emanetler Hakkında Kısa Bir Anlatı]", *Yisilanciao [İslam Dini]*, (Pekin, 1997), 37-48. Feng Zenglie, "A Brief Narrative of Chinese Style Islamic Relics", *Islam: Religious Studies in Contemporary China Collection*, (Leiden, 2017), 53-63.

geleneksel mimari usulünü; tuğla, ahşap yapısal sistemini kullanılmıştır. Bu durum Arap ve Çin mimari tarzını bir araya getirmiştir. Pekin Niucie Cami (Beycing Niucie Çengcensi), Şian Huacüe Cami (Şian Huacüe Çingcensi), Dingcou Cami (Dingcou Libaysi) ve Songciang Cami (Songciang Çingcensi) gibi camilerin tamamı tipik bir Çin-Arap mimari kombinasyonu tarzında yapılmıştır.⁷²

Ming ve Çing hânedanları döneminde yapılan camiler, Çin'in geleneksel mimarisinin etkisinde kalmıştır. Camilerin mimarisinde birçok değişiklik olmuştur. Yapı içerisinde namaz salonu, minare, vaaz salonu ve banyo yapılmıştır. Yapı geleneksel tapınak şeklinde inşa edilmiştir. Camiin salonu, dubleks olup, ön kısmı makara gölgelik, orta kısmı büyük salon, arka kısmı da mağara şeklinde olmak üzere üç bölümden ibarettir. Yapının yine büyük kısmı tuğla ve ahşap kullanılarak yapılmıştır. Namaz salonundaki mağara şeklindeki salon, duvarları kemerli makara şeklinde mihrap olarak yapılmıştır. Süslemeleri de oldukça etkileyicidir. Bazısının arka kısmı kapalıyken bazısına iki kapı monte edilmiştir. Minare kısmı da tuğla ve ahşap kullanılarak inşa edilen köşk şeklinde bir yapıdır. Minarelerin bazıları kapının üstüne yapılıdır. Bu hem giriş mekânı hem de ezan mekânı olur. Bu yapı şekli de tam olarak Çin'in klasik mimarisini yansıtan bir özelliktir. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında, Henan eyaletindeki Müslümanlar Çin'de ilk olarak kadınlar Camiini inşa etmişlerdir. Sonrasında Hebey eyaletinin Baoding bölgesi, Şandong eyaletinin Tayyuan gibi bölgelerinde de benzer camiler müstakil olarak yahut başka büyük bir camiye eklenerek yapılmıştır.⁷³

Kaynakça

- Atwill, David G. *The Chinese Sultanate: Islam, Ethnicity, and the Panthay Rebellion in Southwest China, 1856-1873*. Stanford: Stanford University Press, 2005.
- Bay Şouyi 白寿彝. *Congguo Yisilanciaoşi Sungao/中国伊斯兰教存稿 [Çin'deki İslam Dini Tarihi Hakkındaki El Yazmalar]*. Yinçuan: Ningsia Renmin Çubanşe, 1948.
- Broomhall, Marshall. *Islam in China: A Neglected Problem*. London: Morgan and Scott, 1910.
- Cang Cihua 张志华. *Congguo Yisilanciao Venhua Yaölue/中国伊斯兰文化要略 [Çin'deki İslam Kültürü Hakkında Ana Hatlar]*. Yinçuan: Ningsia Halk Neşriyatı, 2010.
- Cang Mincie 张敏杰. "Hangcou Cenciaosi Şicianyü Heşi/杭州真教寺始建于何时 [Hangcou Hakiki Din Camii]". *Ceciang Şüekan/浙江学刊 [Ceciang Akademik Dergisi]*. 2 (1983): 121.
- Cang Cıçeng 张志诚. "Songciang Çingcensi 松江清真寺 [Songciang Camii]". *Çin İslam Ansiklopedisi*, 529. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Cang Tao 姜涛. "Lancou Şiguan Çingcen Dasi/兰州西关清真大寺 [Lancou Şiguan Büyük Camii]". *Congguo Zongciao/中国宗教 [Çin'deki Dinler]*. 7 (2008): 64-65.

⁷² Luo Vanşou, "Çingcensi [Cami]", 453. Ding Mingren, 'Yisilan Venhua', 106-107. Feng Zenglie, "Hanşingcı Yisilan Venvu Şulüe", 37-48. Feng Zenglie, "A Brief Narrative of Chinese Style Islamic Relics", 53-63. Li Şinghua, "Beycing Yisilanciao Yanciu [Pekin'deki İslâm Dini Araştırmaları]", *Yisilanciao [İslam Dini]*, (Pekin, 1997), 423-454. Li Şinghua, "Studies on Islam in Beijing", *Islam: Religious Studies in Contemporary China Collection*, (Leiden, 2017), 348-378.

⁷³ Luo Vanşou, "Çingcensi [Cami]", 453-454. Ding Mingren, 'Yisilan Venhua zay Congguo', 107-110. Feng Zenglie, "Hanşingcı Yisilan Venvu Şulüe", 37-48. Feng Zenglie, "A Brief Narrative of Chinese Style Islamic Relics", 53-63.

- Çen Daşeng 陈大生. “Çuancou Çingcensi 泉州艾苏哈卜寺 [Çuancou Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*, 456. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Çen Songcou 陈从周. “Yancou Yisilanciao Ciancu/扬州伊斯兰教建筑 [Yangcou’daki İsamî Mimarlar]”. *Venvu/文物 [Kültürel Miras Dergisi]*. 4 (1973): 67-72.
- Cı Fulong 冶福龙. “Şiningsi Dongguan Çingcen Dasi/西宁市东关清真大寺 [Şining Şehri Dongguan Büyük Camii]”. *Congguo Musilin/中国穆斯林 [Çin Müslümanları Dergisi]*. 3 (1986): 32-33.
- Çen Hua 陈华. “Tongşin Çingcen Dasi/同心清真大寺 [Tonşin Müslümanlar Büyük Camii]”. *Congguo Minzu/中国民族 [Congguo Milletleri Dergisi]*. 6 (2012): 86-88.
- Cu Ciang 朱江. *Hayşang Siçou Cilude Cuming Gangkou: Yangcou/海洋丝绸之路的著名港口-扬州 [Deniz Üzeri İpek Yolunun Meşhur Limanı]*. Pekin: Hayyang Neşriyatı, 1986.
- Ding Mingren 丁明仁. *Yisilan Venhua zay Congguo/伊斯兰文化在中国 [Çin’de İslam Kültürü]*. Pekin: Zongcio Venhua Çubanşe /宗教文化出版社 [Din-Kültür Neşriyatı], 2003.
- Fan Zenghua 樊增华. “Şi’an Huacüesiang Çingcen Dasi Ci/西安化觉巷清真大寺纪 [Şi’an Huacüe Sokağı Büyük Camii Kayıtları]”. *Gucian Yuanlin Cişu/古建园林技术 [Eski Mimarlar ve Bağçeler Dergisi]*. 2 (48-52): 1985.
- Feng Cinyuan 冯今源. “Congguo Çingcensi Ciancu Fengge Şangşi/中国清真寺建筑风格赏析 [Çin Camii Mimari Stiline Değerlendirilmesi]”. *Yisilanciao/伊斯兰教 [İslam Dini]*. ed. Cin Yiciu 金谊久. 17-36, Pekin: Zongcio Venhua Çubanşe/宗教文化出版社 [Din-Kültür Neşriyatı], 1997.
- Feng Cinyuan. “Architectural Styles of Mosques in China: Analysis and Comments”. *Islam: Religious Studies in Contemporary China Collection*. ed. Cin Yiciu. 17-34. Leiden: BRILL, 2017.
- Feng Zenglie 冯增烈. “Hanşingci Yisilan Venvu Şulüe/汉型制伊斯兰文物述略 [Çin Tarzı İslâmî emanetler Hakkında Kısa Bir Anlatı]”. *Yisilanciao/伊斯兰教 [İslam Dini]*. ed. Cin Yiciu 金谊久. 37-48. Pekin: Zongcio Venhua Çubanşe/宗教文化出版社 [Din-Kültür Neşriyatı], 1997.
- Feng Zenglie 冯增烈. “Huacüesi 化觉寺 [Huacüe Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 229-230. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Feng Zenglie, “A Brief Narrative of Chinese Style Islamic Relics”, *Islam: Religious Studies in Contemporary China Collection*. ed. Cin Yiciu. 53-63. Leiden: BRILL, 2017.
- Guo Çengmey 郭成美. “Şanghay Songciang Çingcensi Beyke/上海松江清真寺碑刻 [Şanghay Songciang Camii Tabele Oymaları]”. *Congguo Musilin/中国穆斯林 [Çin Müslümanları Dergisi]*. 2 (2009): 41-45.
- Guy Yaping 桂亚平. “Çiansi Çingcensi düy Musilin Huyzu Fengsu Şiguan de Guyfan Zuoyong/浅析清真寺对穆斯林回族风俗习惯的规范作用 [Camiin Huy Müslüman Toplumunun Örf Adetlerine Göre Normatif Rolü Üzerinde Analiz]”. *Yunnan Şehucyuyi Şüeyüan Şüebao/云南社会主义学院学报 [Yunnan Sosyalizm Enstitüsü Dergisi]*. 4 (2012): 39-42.

- Hey Baoşü 黑保旭. “Ciaoyan Çingcen, Desan Zaohua-Cinan Çingcensi Nandasi/教演清真, 德参造化-济南清真南大寺 [Cinan Güney Büyük Camii]”. *Congguo Zongciao/中国宗教 [Çin'deki Dinler]*. 9 (2006): 49-51.
- Huang Çiurun 黄秋润. “Çuancou Yisilanciao Lişi Yici/泉州伊斯兰教历史遗迹 [Çuancou İslam Dini Tarihi Mirasları]”. *Venşi Cışı/文史知识 [Edebiyat ve Tarihi Bilimler Dergisi]*. 10 (1995): 121-124.
- La Bingde 喇秉德. “Şining Dongguan Çingcen Dasi 东关清真大寺 [Şining Dongguan Müslümanlar Büyük Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 529, Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Li Deyü 李德育. “Niucie Libaysi/牛街礼拜寺 [Niucie Camii]”. *Beycing Venşi/北京文史 [Pekin Edebiyat ve Tarih Dergisi]*. 1 (2002): 52-60.
- Li Şinghua 李兴华. “Beycing Yisilanciao Yanciu/北京伊斯兰教研究 [Pekin'deki İslâm Dini Araştırmaları]”. *Yisilanciao/伊斯兰教 [İslam Dini]*, ed. Cin Yiciu 金谊久. 423-454. Pekin: Zongciao Venhua Çubanşe/宗教文化出版社 [Din-Kültür Neşriyatı], 1997.
- Li Şinghua. “Studies on Islam in Beijing”, *Islam: Religious Studies in Contemporary China Collection*. ed. Cin Yiciu. 348-378, Leiden: BRILL, 2017.
- Li Şinghua 李兴华. “Çuancou Yisilanciao Yanciu/泉州伊斯兰教研究 [Çuancou İslam Dini Araştırmaları]”. *Huyzu Yanciu/回族研究 [Huy Milleti Araştırmaları Dergisi]*. 2 (2010): 67-83.
- Liu Ciping 刘致平. *Congguo Yisilanciao Ciancu/中国伊斯兰教健筑 [Çin'deki İslami Mimarlar]*. Ürümçi: Şinciang Renmin Çubanşe, 1985.
- Luo Vanşou 罗万寿. “Çingcensi 清真寺 [Cami]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 453-54. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Luo Vanşou 罗万寿. “Çingcenciao 清真教 [Temiz ve Hak Din]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 452. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Luo Vanşou 罗万寿. “Lancou Şiguan Dasi 兰州西关大寺 [Lancou Şiguan Büyük Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 309. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Ma Enşin 马恩信. “Kunming Nançeng Çingcensi 昆明南城清真寺 [Kunming Güney Şehir Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 302. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Na guoçang 纳国昌. “Kunming Çengçüde Çingcensi/昆明城区的清真寺 [Kunming Şehir Reyonlarındaki Camiler]”. *Congguo Musilin/中国穆斯林 [Çin Müslümanları Dergisi]*. 4 (1991): 34-36.
- Seng Yongfeng 曾永丰. “Çiantan Şining Dongguan Çingcen Dasi Guciancu Ciçi Venhua Teceng/浅谈西宁东关清真大寺古建筑及其文化特征 [Eski Büyük Camiilerin Eski Mimarisi ve Kültürel Özellikleri Üzerinde Konuşma]”. *Pandeng/攀登 [Tırmanm Dergisi]*. 2 (2012): 156-159.
- Şi Cingçun 石景春. “Şandong Cinan Çingcen Nandasi Layfuming Bikao/山东济南清真南大寺来复铭碑考 [Şandong Eyaleti Cinan Müslümanlar Güney Büyük Camii Dini Abidiler Kitabeleri Araştırmaları]”. *Alabo Şicie Yanciu/阿拉伯世界研究 [Arap Dünyası Araştırmaları]*. 3 (1988): 20.

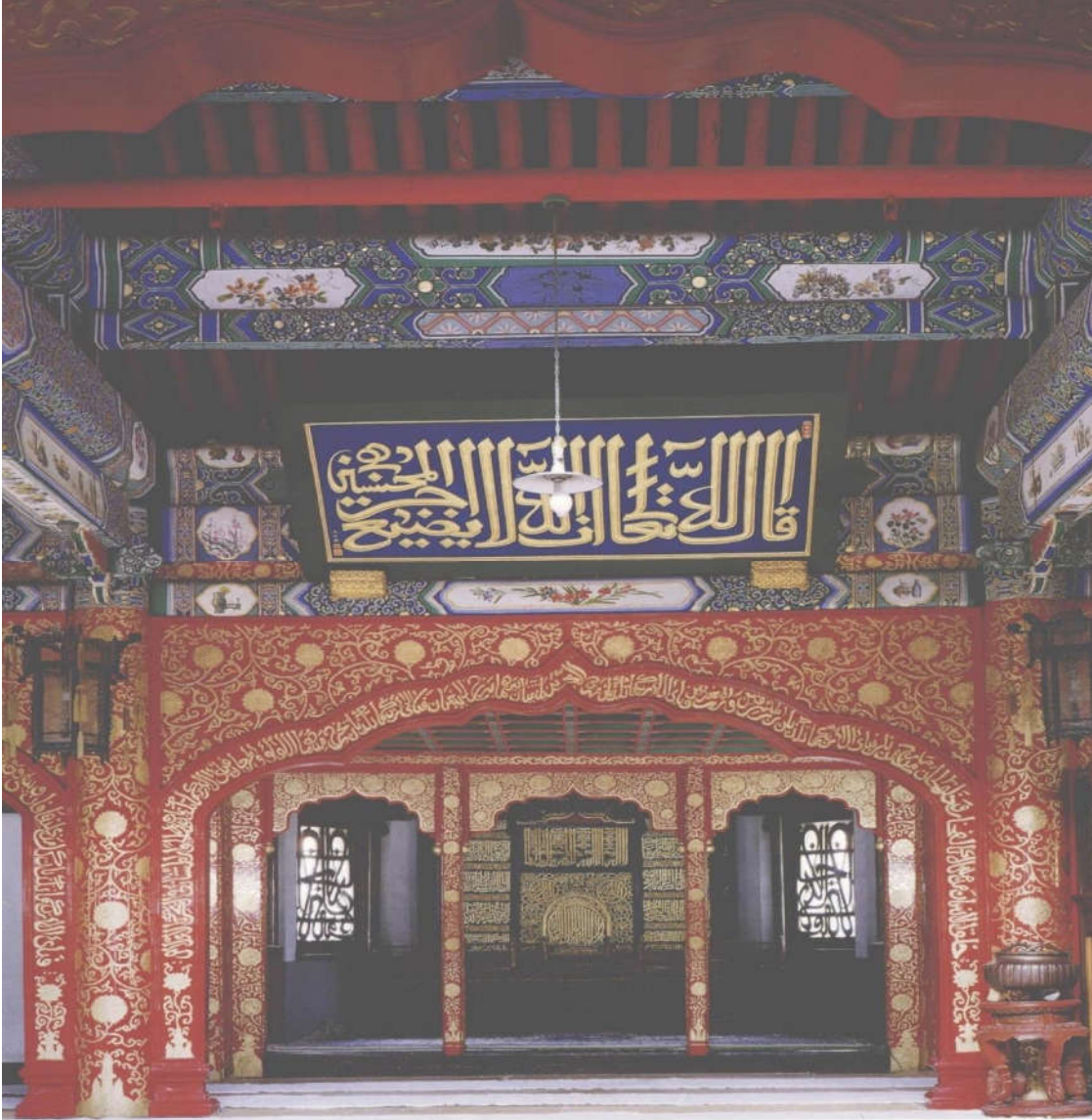
- Vang Leyven 王蕾文. “Niucie Libaysi/牛街礼拜寺 [Niucie Camii]”. *Congguo Huabao/中国画报 [Çin Resimli Dergisi]*. 5 (2003): 51.
- Vu Venliang 吴文良. “Zaylün Çuancou Çingcingsi de Şician Şiçi he Ciancu Şingşi/再论泉州清净寺的始建时期和建筑形式 [Çuancou Camiisinin İnşa Edilme Tarihi ve Mimar Şekli Tekrar Tartışmalar]”. *Çuancou Yisilanciao Yanciu Lünven Şuan/泉州伊斯兰教研究论文选 [Çuancou İslam Dini Araştırma Makaleler Mecmuası]*. 83-101. Fucou: Fucian Renmin Çubanşe, 1983.
- Yang Keli 杨克礼. “Beycing Dongsi Çingcensi 北京东四清真寺 [Pekin Dongsi Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 92-93. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yang Keli 杨克礼. “Beycing Niucie Libaysi 北京牛街礼拜寺 [Pekin Niucie Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 93. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yang Keli 杨克礼. “Cinan Çingcensi Nandasi 济南清真寺南大寺 [Cinan Güney Büyük Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 251. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yang Keli 杨克礼. “Cining Çingcensi Nandasi 济宁清真寺东大寺 [Cinan Doğu Büyük Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 251. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yang Keli 杨克礼. “Fenghuangsi 凤凰寺 [Feniks Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 155-156. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yang Keli 杨克礼. “Huayşengsi 怀圣寺 [Hz. Muhammed’i Anma Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 230. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yang Keli 杨克礼. “Tongşin Çingcen Dasi 同心清真大寺 [Tongşin Müslümanlar Büyük Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 569. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yang Keli 杨克礼. “Vangyüelou 望月楼 [Seyir Platformu veyakı Minare]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 587. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yang Keli 杨克礼. “Şianhesi 仙鹤寺 [Peri Turnası Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 614. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Ya Veyci 压为玑. “Çuancou Çingcingsi de Lişi Venti/泉州清净寺的历史问题 [Çuancou Camiisinin Tarihi ile İlgili Problemler]”. *Çuancou Yisilanciao Yanciu Lünven Şuan/泉州伊斯兰教研究论文选 [Çuancou İslam Dini Araştırma Makaleler Mecmuası]*. 65-82. Fucou: Fucian Renmin Çubanşe, 1983.
- Ya Veyci 压为玑 - Çen Daşeng 陈达生. “Çuancou Çingcingsi Şici Şinkao/泉州清净寺史迹新考 [Çuancou Camii Tarihi Miras Olarak Yeniden Araştırma]”. *Çuancou Yisilanciao Yanciu Lünven Şuan/泉州伊斯兰教研究论文选 [Çuancou İslam Dini Araştırma Makaleler Mecmuası]*. 102-114. Fucou: Fucian Renmin Çubanşe, 1983.
- Yang Şinping 杨新平. “Hangcou Cenciaosi Çuangşi, Çongcian Niandaykao/杭州真教寺创始、重建年代考 [Hangcou Hakiki Din Camiinin İnşa Edilme ve Tekrar Restore Edilmesi İle İlgili Araştırma]”. *Hangcou Şifen Daşue Şüebao/杭州师范大学学报 [Hangcou Normal Üniversitesi Dergisi]*. 3 (1987): 137-141.
- Yang Şinping 杨新平. “Hangcou Fenghuangsi de Ciancu Tese/杭州凤凰寺的建筑特色 [Hangcou Feniks Camiinin Mimarı Özelliği]”. *Gucian Yuanlin Cişu/古建园林技术 [Eski Mimarlar ve Bağçeler Dergisi]*. 3 (1987): 37-39.

- Yang Yongchang 杨永昌. *Mantan Çingcensi/漫谈清真寺 [Çin'deki Camiiler Hakkına Araştırmalar]*. Yinçuan: Ningşia Halk Neşriyatı, 1981.
- Yang Zongshan 杨宗山. “Beycing Niucie Libaysi/北京牛街礼拜寺 [Pekin Niucie Camii]”. *Venşi Cıısı/文史知识 [Edebiyat ve Tarihi Bilimler Dergisi]*. 10 (1995): 119-20.
- Yang Zongshan 杨宗山. “Cenciaosi 真教寺 [Hak Din Camii]”. *Çin İslam Ansiklopedisi*. 744. Çengdu: Siçuan Sişu Çubanşe, 1994.
- Yü Çuanming 于泉鸣. “Tongşin Çingcen Dasi de Lişi Yange/同心清真大寺的历史沿革 [Tongşin Müslümanlar Büyük Camiinin Tarihsel Gelişimi]”. *Ningşia Şehuy Keşue/宁夏社会科学 [Ningşia Sosyal Bilimler Dergisi]*. 1 (1987): 45-49.

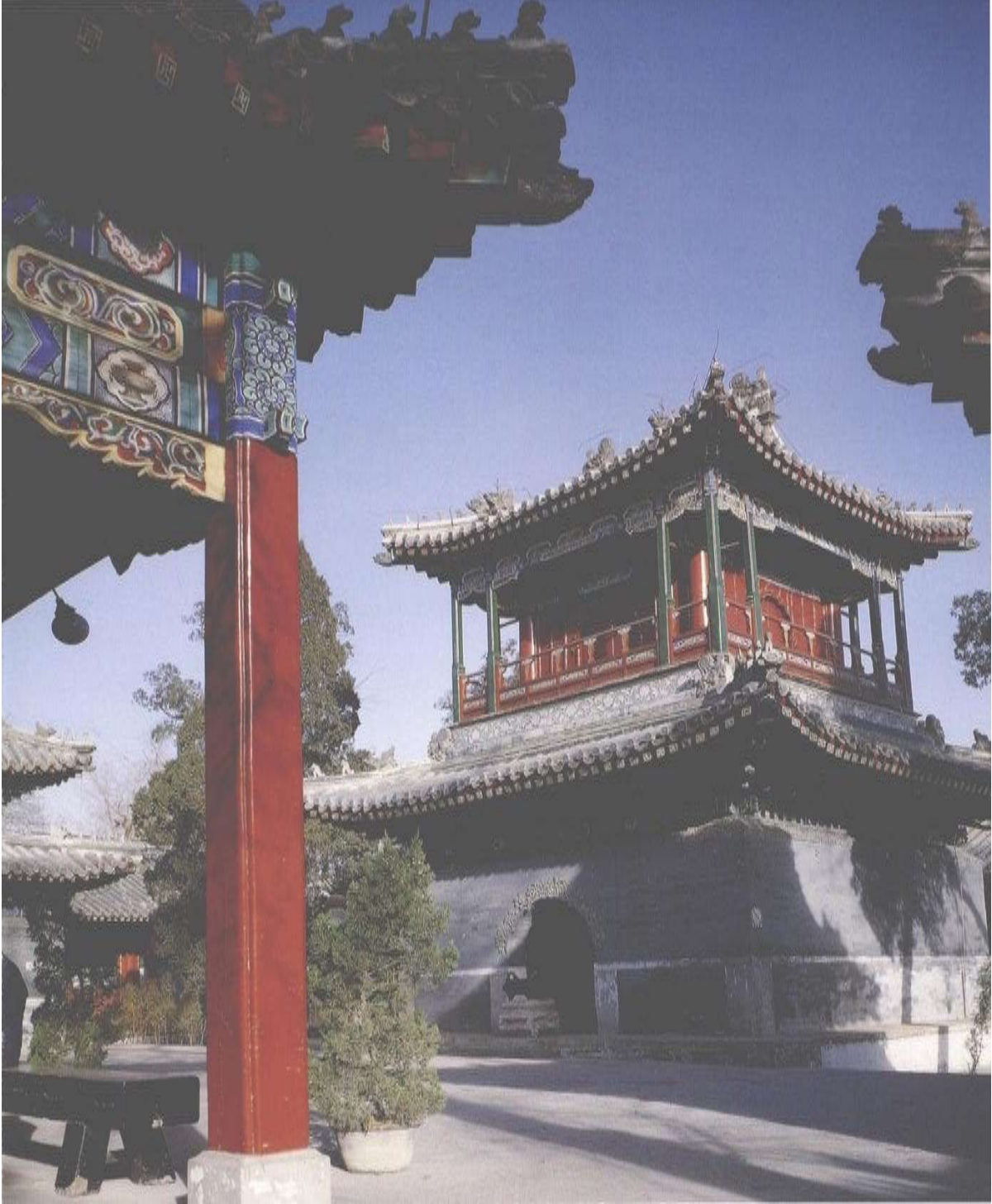
EKLER

X. Yüzyılda Pekin’de İnşa Edilen Niucie Camii.⁷⁴

⁷⁴ Çiu Yülan, Yisilanciao Ciancu: Musilin Libay Çingcensi [Çin'deki İslami Mimarlar: Müslümanların Namaz Kildiği Camiler], Pekin, 1993, 1.

X. Yüzyılda Pekin’de İnşa Edilen Niucie Camii Ezan Minaresi.⁷⁵

⁷⁵ Çiu Yülan, Yisilanciao Ciancu: Musilin Libay Çingcensi [Çin'deki İslami Mimarlar: Müslümanların Namaz Kildiği Camiler], Pekin, 1993, 5.

Ming Hânedanı Döneminde (1368-1644) İnşa Edilen, Şanşi Eyaleti, Şi'an Şehrindeki Çin'de En Meşhur Olan Huacüe Camii.⁷⁶

⁷⁶ Çiu Yülan, Yisilanciao Ciancu: Musilin Libay Çingcensi, 30.

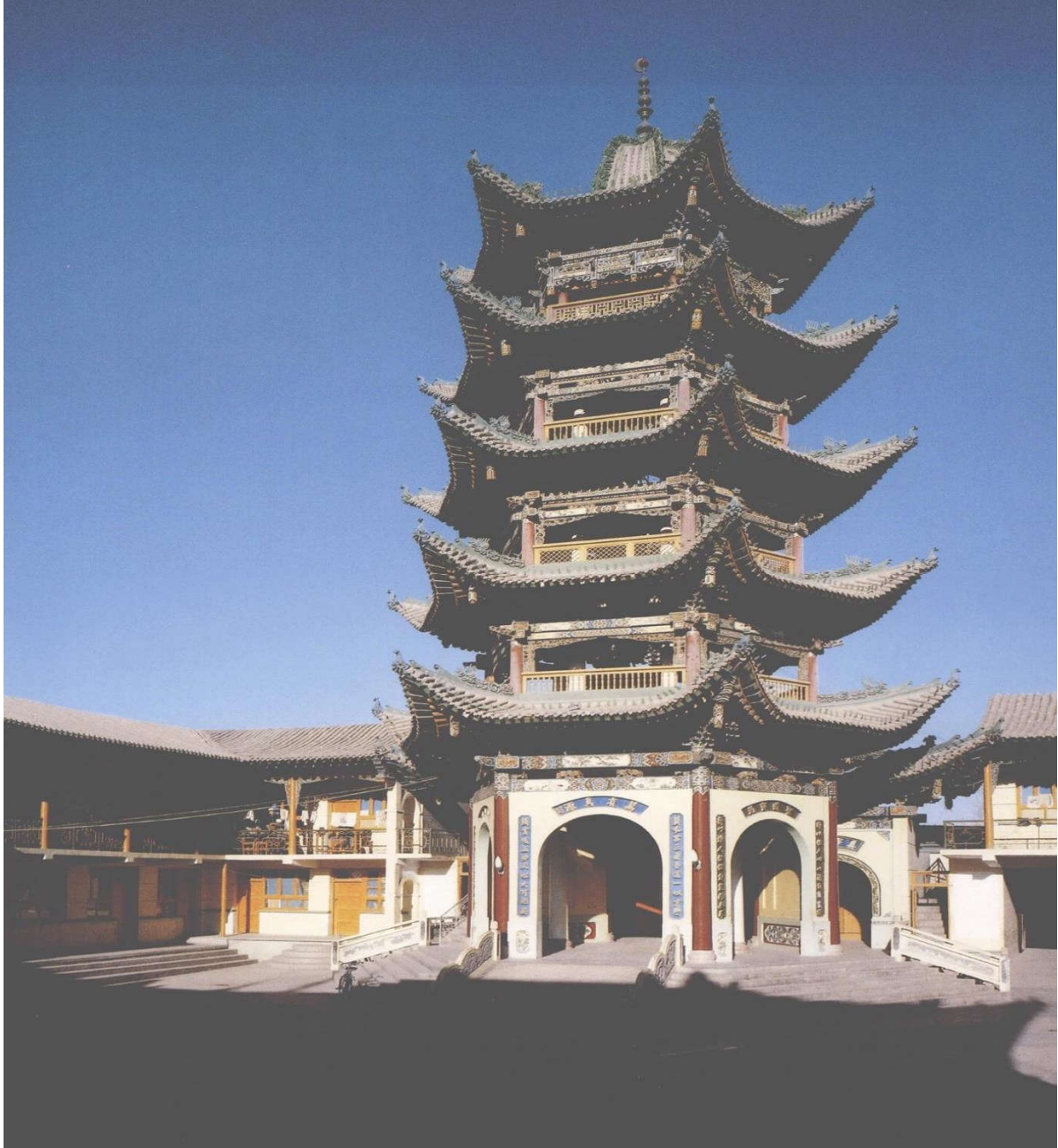

Çin'in Guangcou Eyaletindeki Huayşeng Camii.⁷⁷

⁷⁷ Çin İslam Cemiyeti, Congguo Musilinde Zongciao Şenghuo, 73.

Gansu Eyaleti, Linşia Bölgesindeki Laovang Camii: Ezan Minaresi⁷⁸.

⁷⁸ Çiu Yülan, Yisilanciao Ciancu: Musilin Libay Çingcensi, 49.